

พัฒนาการเด็ก

CHILD DEVELOPMENT

นายแพทย์ทวีศักดิ์ ลีรัตนเรขา ... จิตแพทย์เด็กและวัยรุ่น

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ควรเริ่มต้นจากเด็ก ตั้งแต่ช่วงปฐมวัย
ตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐาน และส่งเสริมพัฒนาการตามวัย
ทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ จิตใจ สังคม และคุณธรรม
เพื่อให้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ เป็นอนาคตของชาติต่อไป

บทนำ

พัฒนาการเด็ก คือ กระบวนการเปลี่ยนแปลงลักษณะและพฤติกรรมที่มีทิศทางและรูปแบบที่แน่นอน จากช่วงระยะเวลาหนึ่งไปสู่อีกระยะหนึ่ง ผ่านกระบวนการเรียนรู้ จนสู่ภาวะ ซึ่งก็คือ การบรรลุถึงขั้นการเจริญเติบโตอย่างเต็มที่ของบุคคลในระยะเวลาใดระยะหนึ่ง และพร้อมที่จะทำกิจกรรมอย่างนั้น ทำให้เพิ่มความสามารถของบุคคล ให้ทำหน้าที่ต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถทำหน้าที่ที่สลับซับซ้อนยุ่งยากได้ ตลอดจนเพิ่มทักษะใหม่และความสามารถในการปรับตัวต่อภาวะใหม่ของบุคคลผู้นั้น

ลักษณะของพัฒนาการของเด็ก

พัฒนาการของเด็ก แบ่งได้หลายแบบ 4 ด้านใหญ่ ๆ คือ

1. พัฒนาการด้านร่างกาย (Physical Development)

เป็นความสามารถของร่างกายในการทรงตัวและการเคลื่อนไหว โดยการใช้กล้ามเนื้อมัดใหญ่ (Gross Motor Development) เช่น วิ่ง, กระโดด, ปีนป่าย และการใช้กล้ามเนื้อมัดเล็ก มือและตาประสานกันในการทำกิจกรรมต่าง ๆ (Fine Motor - Adaptive Development) เช่น ระบายสี, ใช้ช้อน, ตัดกระดาษ

2. พัฒนาการด้านสติปัญญา (Cognitive Development)

เป็นความสามารถในการเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ กับตนเอง เป็นกระบวนการทางจิตใจ (mental processes) ที่เราใช้คิด เรียนรู้ หาเหตุผล แก้ไขปัญหา และสื่อสาร ซึ่งประกอบด้วย พัฒนาการด้านภาษา (Language Development) และพัฒนาการด้านกล้ามเนื้อมัดเล็ก (Fine Motor Development)

3. พัฒนาการด้านอารมณ์ (Emotional Development)

เป็นความสามารถในการแสดงความรู้สึก และควบคุมการแสดงออกของอารมณ์อย่างเหมาะสม ในอารมณ์ต่าง ๆ เช่น ยิ้ม, ร้องไห้, หัวเราะ, กลัว, เศร้า, เสียใจ, โกรธ รวมถึงการสร้างความรู้สึกที่ดี การนับถือตนเอง (self-esteem)

4. พัฒนาการด้านสังคม (Social Development)

เป็นความสามารถในการสร้างสัมพันธ์กับผู้อื่น เข้าใจผู้อื่น (personal-social) สามารถช่วยเหลือตนเองในชีวิตประจำวัน (self-help, self-care) และรู้จักผิดชอบชั่วดี ประกอบด้วย พัฒนาการด้านสังคม (Social Development) และพัฒนาการด้านคุณธรรม (Moral Development)

การประเมินพัฒนาการเด็ก

ในการกำหนดบรรทัดฐานว่า เด็กมีการพัฒนาด้านไหนเป็นอย่างไรในแต่ละช่วงวัยนั้น นำมาจากผลการศึกษาโดยใช้เกณฑ์จากคนหมู่มาก โดยมีแบบวัดที่ได้ผ่านการศึกษาวิจัยมากมาย แต่ที่ได้รับความนิยมมากในระดับนานาชาติ คือแบบทดสอบเดนเวอร์ (Denver Developmental Screening Test) เนื่องจากไม่จำเป็นต้องใช้ความเชี่ยวชาญในการแปลผลมาก สามารถทำได้โดยบุคลากรทางการแพทย์ และแปลผลพัฒนาการในทุกๆ ด้านได้ครบถ้วน

สำหรับประเทศไทย การประเมินพัฒนาการเด็ก สามารถทำตามคู่มือเฝ้าระวังและส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย (Developmental Surveillance and Promotion Manual: DSPM) ซึ่งนำมาจากผลการศึกษาพัฒนาการเด็กโดยใช้เกณฑ์เด็กไทย

ตามคู่มือเฝ้าระวังและส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย DSPM จะประเมินพัฒนาการเด็กปฐมวัย ตั้งแต่แรกเกิดถึงอายุ 5 ปี 11 เดือน 29 วัน ใน 5 ด้าน คือ

- Gross motor (GM) หมายถึง พัฒนาการด้านการเคลื่อนไหว
- Fine Motor (FM) หมายถึง พัฒนาการด้านกล้ามเนื้อมัดเล็กและสติปัญญา
- Receptive Language (RL) หมายถึง พัฒนาการด้านการเข้าใจภาษา
- Expressive Language (EL) หมายถึง พัฒนาการด้านการใช้ภาษา
- Personal and Social (PS) หมายถึง พัฒนาการด้านการช่วยเหลือตนเองและสังคม

การช่วยเหลือเด็กที่มีปัญหาพัฒนาการ

การช่วยเหลือเด็กที่มีปัญหาพัฒนาการ มีความสำคัญที่จะช่วยให้เด็กมีทักษะหรือความสามารถในด้านต่าง ๆ ดีขึ้น เป็นไปตามช่วงวัย มีความพร้อม และมีความสามารถในการเรียนรู้ที่ดี มีโอกาสสำเร็จการศึกษามากกว่าเด็กที่ไม่ได้รับการดูแลช่วยเหลือ สามารถปรับตัวและช่วยเหลือตนเองได้เมื่อเติบโตขึ้น

เด็กปกติทั่วไปจะมีลำดับขั้นของพัฒนาการใกล้เคียงกัน ถ้าเด็กมีพัฒนาการล่าช้าเกิน 6 เดือนขึ้นไป ถือว่ามีความผิดปกติบางอย่างที่ต้องรีบช่วยเหลือ และกระตุ้นพัฒนาการอย่างรวดเร็วที่สุด

ระบบการคัดกรองพัฒนาการเด็ก

กระทรวงสาธารณสุขเริ่มดำเนินการคัดกรองและส่งเสริมพัฒนาการเด็กครอบคลุมทั่วประเทศ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2558 ภายใต้โครงการส่งเสริมพัฒนาการเด็กเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องในโอกาสฉลองพระชนมายุ 5 รอบ 2 เมษายน 2558 มีเป้าหมายมุ่งเน้นให้เด็กไทยทุกคนได้รับการส่งเสริมพัฒนาการที่ถูกต้อง มีมาตรฐานอย่างเท่าเทียม ได้รับการเฝ้าระวัง ติดตาม ส่งเสริม และกระตุ้นพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง โดยพ่อแม่ผู้ดูแลเด็ก อาสาสมัครสาธารณสุขเชี่ยวชาญ และบุคลากรสาธารณสุขในพื้นที่ และมีการคัดกรองพัฒนาการเด็ก ตามช่วงอายุ 9, 18, 30, 42 และ 60 เดือน โดยบุคลากรสาธารณสุขในพื้นที่

ระบบการคัดกรองพัฒนาการเด็กในประเทศไทย ดังนี้

1) เฝ้าระวังพัฒนาการทุกครั้งเมื่อเด็กมารับบริการที่คลินิกสุขภาพเด็กดี ที่หน่วยบริการสาธารณสุขในพื้นที่ โดยมีการสอบถามและรับฟังพ่อแม่ ผู้ปกครอง ผู้เลี้ยงดูเด็ก ถึงความกังวลเกี่ยวกับพัฒนาการเด็กว่ามีหรือไม่ มีการชักประวัติพัฒนาการและสังเกตพฤติกรรมเด็กระหว่างรับบริการ ประเมินปัจจัยเสี่ยงและปัจจัยส่งเสริม เพื่อป้องกันความเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาพัฒนาการ

2) คัดกรองพัฒนาการเด็กทุกราย เมื่อเด็กอายุ 9 เดือน 18 เดือน 30 เดือน 42 เดือน และ 60 เดือน ถ้าพบความเสี่ยงพัฒนาการล่าช้า จะมีการให้คำแนะนำในการส่งเสริมพัฒนาการ และส่งต่อตามระบบสาธารณสุขเมื่อประเมินซ้ำใน 1 เดือน แล้วยังพบว่าเด็กมีพัฒนาการล่าช้าอยู่

การคัดกรองพัฒนาการในช่วงอายุ 2 ขวบปีแรก คือ ช่วงอายุ 9 เดือน และ 18 เดือน สามารถดำเนินการในคลินิกสุขภาพเด็กดี ที่หน่วยบริการสาธารณสุขในพื้นที่ ส่วนในช่วงอายุตั้งแต่ 2 ปีขึ้นไป คือ ช่วงอายุ 30 เดือน 42 เดือน และ 60 เดือน สามารถดำเนินการในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก หรือโรงเรียนอนุบาล

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงสาธารณสุข. (2560). **คู่มือเฝ้าระวังและส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย (Developmental Surveillance and Promotion Manual: DSPM)**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.

ทวีศักดิ์ สิริรัตน์เรขา. (2559). หน่วยที่ 3 การคัดกรองเด็กปฐมวัยที่มีความต้องการพิเศษ. ใน: เอกสารการสอนชุดวิชา การดูแลเด็กปฐมวัยที่มีความต้องการพิเศษ 21010 (10203010) สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช หน่วยที่ 1-7. สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. นนทบุรี; หน้า 3-(1-51).

ทวีศักดิ์ สิริรัตน์เรขา. (2565). **การคัดกรองสุขภาพจิตเด็กวัยเรียน**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ชุมชมุสทกรณการเกษตรแห่งประเทศไทย.

อัมพร เบญจพลพิทักษ์, สมัย ศิริทองถาวร และนพวรรณ ศรีวงศ์พานิช. (2558). **คู่มือประเมินเพื่อช่วยเหลือเด็กปฐมวัยที่มีปัญหาพัฒนาการ (Thai Early Developmental Assessment for Intervention: TEDA4I)**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมชมุสทกรณการเกษตรแห่งประเทศไทย.

Anderson, L. M., Shinn, C., Fullilove, M. T., Scrimshaw, S. C., Fielding, J. E., Normand, J., Carande-Kulis, V. G., et al. (2003). The effectiveness of early childhood development programs: a systematic review. *Am J Prev Med.* 24(3S): 32-46.

Peters, Z. (2008). **Early childhood screening: what's it all about?** from <http://www.education.com>

World Health Organization. (2012). **Early childhood development and disability: a discussion paper.** from <http://www.who.int>

บทความทั้งหมดยินดีให้นำไป เผยแพร่เพื่อความรู้ได้ โดยกรุณาอ้างอิงแหล่งที่มา

ทวีศักดิ์ สิริรัตน์เรขา. (2565). **พัฒนาการเด็ก**. จาก <https://www.happyhomeclinic.com/sp02-development.htm>
(บทความต้นฉบับ เมษายน 2549)